

ΠΕΡΙΓΡΑΜΜΑ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ

(1) ΓΕΝΙΚΑ

ΣΧΟΛΗ	ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗ		
ΤΜΗΜΑ	ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΚΑΙ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑΣ		
ΕΠΙΠΕΔΟ ΣΠΟΥΔΩΝ	ΠΡΟΠΤΥΧΙΑΚΟ		
ΚΩΔΙΚΟΣ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ	ΙΝΕ382	ΕΞΑΜΗΝΟ ΣΠΟΥΔΩΝ	Ε΄, Ζ΄
ΤΙΤΛΟΣ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ	ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΔΙΑΦΩΤΙΣΜΟΣ, ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΕΣ ΖΥΜΩΣΕΙΣ ΚΑΙ ΙΔΕΟΛΟΓΙΚΑ ΡΕΥΜΑΤΑ ΠΡΙΝ ΤΗΝ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ ΤΟΥ 1821 MODERN GREEK ENLIGHTENMENT, CULTURAL TRANSFORMATIONS, AND IDEOLOGICAL CURRENTS BEFORE THE REVOLUTION OF 1821		
ΑΥΤΟΤΕΛΕΙΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ <i>σε περίπτωση που οι πιστωτικές μονάδες απονέμονται σε διακριτά μέρη του μαθήματος π.χ. Διαλέξεις, Εργαστηριακές Ασκήσεις κ.λπ. Αν οι πιστωτικές μονάδες απονέμονται ενιαία για το σύνολο του μαθήματος αναγράψτε τις εβδομαδιαίες ώρες διδασκαλίας και το σύνολο των πιστωτικών μονάδων</i>	ΕΒΔΟΜΑΔΙΑΙΕΣ ΩΡΕΣ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ	ΠΙΣΤΩΤΙΚΕΣ ΜΟΝΑΔΕΣ	
	3	5	
<i>Προσθέστε σειρές αν χρειαστεί. Η οργάνωση διδασκαλίας και οι διδακτικές μέθοδοι που χρησιμοποιούνται περιγράφονται αναλυτικά στο (δ).</i>			
ΤΥΠΟΣ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ <i>γενικού υποβάθρου, ειδικού υποβάθρου, ειδίκευσης γενικών γνώσεων, ανάπτυξης δεξιοτήτων</i>	Γενικού υποβάθρου		
ΠΡΟΑΠΑΙΤΟΥΜΕΝΑ ΜΑΘΗΜΑΤΑ:			
ΓΛΩΣΣΑ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ και ΕΞΕΤΑΣΕΩΝ:	Ελληνική		
ΤΟ ΜΑΘΗΜΑ ΠΡΟΣΦΕΡΕΤΑΙ ΣΕ ΦΟΙΤΗΤΕΣ ERASMUS	Ναι, μετά από συνεννόηση		
ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΗ ΣΕΛΙΔΑ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ (URL)			

(2) ΜΑΘΗΣΙΑΚΑ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ

Μαθησιακά Αποτελέσματα

Περιγράφονται τα μαθησιακά αποτελέσματα του μαθήματος οι συγκεκριμένες γνώσεις, δεξιότητες και ικανότητες καταλλήλου επιπέδου που θα αποκτήσουν οι φοιτητές μετά την επιτυχή ολοκλήρωση του μαθήματος.

Συμβουλευτείτε το Παράρτημα Α

- Περιγραφή του Επιπέδου των Μαθησιακών Αποτελεσμάτων για κάθε ένα κύκλο σπουδών σύμφωνα με το Πλαίσιο Προσόντων του Ευρωπαϊκού Χώρου Ανώτατης Εκπαίδευσης
- Περιγραφικοί Δείκτες Επιπέδων 6, 7 & 8 του Ευρωπαϊκού Πλαισίου Προσόντων Διά Βίου Μάθησης και το Παράρτημα Β
- Περιληπτικός Οδηγός συγγραφής Μαθησιακών Αποτελεσμάτων

Ο βασικός μαθησιακός στόχος του μαθήματος είναι η εξοικείωση με το κίνημα του νεοελληνικού Διαφωτισμού στον ώριμο 18^ο και πρώιμο 19^ο αιώνα. Ιδιαίτερη σημασία έχει η κατανόηση του Διαφωτισμού ως μιας ιστορικής διαδικασίας που υπερβαίνει το σχήμα της πρόσληψης των «ευρωπαϊκών ιδεών» και αποκτά τη δική του πρωτότυπη και ξεχωριστή δυναμική στο πλαίσιο του ελληνόφωνου και ελληνορθόδοξου κόσμου, υπό τη διαμορφωτική επίδραση συγκεκριμένων κοινωνικοπολιτικών και οικονομικών παραγόντων. Ειδικότερα, το μάθημα αποσκοπεί στο να κατανοήσουν οι φοιτητρίες και φοιτητές και να είναι σε θέση να αναπτύξουν αδρομερώς:

- Την εσωτερική δυναμική του κινήματος, την κοινωνική του σημασία, την ιδιαίτερη πολιτισμική του φυσιογνωμία και τη θέση του στο ευρύτερο ευρωπαϊκό πλαίσιο,
- την πολυμορφία των προσλήψεων και επεξεργασιών του Διαφωτισμού,
- το ευρύτερο κοινωνικοπολιτικό και οικονομικό συγκείμενο του νεοελληνικού Διαφωτισμού,
- τη σύγκρουση του Διαφωτισμού με τον Αντιδιαφωτισμό και τις κοινωνικές - πολιτισμικές τους συνιστώσες,
- τον ρόλο της εκκοσμίκευσης ως ιστορικής πραγματικότητας και ως αναλυτικής κατηγορίας, και
- τη σχέση μεταξύ του Διαφωτισμού, του πολιτικού φιλελευθερισμού και της ελληνικής εθνικής συγκρότησης.

Γενικές Ικανότητες

Λαμβάνοντας υπόψη τις γενικές ικανότητες που πρέπει να έχει αποκτήσει ο πτυχιούχος (όπως αυτές αναγράφονται στο Παράρτημα Διπλώματος και παρατίθενται ακολούθως) σε ποια / ποιες από αυτές αποσκοπεί το μάθημα.:

Αναζήτηση, ανάλυση και σύνθεση δεδομένων και πληροφοριών, με τη χρήση και των απαραίτητων τεχνολογιών

Προσαρμογή σε νέες καταστάσεις

Λήψη αποφάσεων

Αυτόνομη εργασία

Ομαδική εργασία

Εργασία σε διεθνές περιβάλλον

Εργασία σε διεπιστημονικό περιβάλλον

Παράγωγή νέων ερευνητικών ιδεών

Σχεδιασμός και διαχείριση έργων

Σεβασμός στη διαφορετικότητα και στην πολυπολιτισμικότητα

Σεβασμός στο φυσικό περιβάλλον

Επίδειξη κοινωνικής, επαγγελματικής και ηθικής υπευθυνότητας

και ευαισθησίας σε θέματα φύλου

Άσκηση κριτικής και αυτοκριτικής

Προαγωγή της ελεύθερης, δημιουργικής και επαγωγικής σκέψης

.....

Άλλες...

.....

Προαγωγή της ελεύθερης, δημιουργικής και επαγωγικής σκέψης
Κατανόηση της σημασίας της διανοητικής και πολιτισμικής ιστορίας στη μελέτη του παρελθόντος
Κριτική αποτίμηση του ιστορικού παρελθόντος και των ιδεολογικών του χρήσεων

(3) ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ

Αντικείμενο αυτού του μαθήματος είναι ο νεοελληνικός Διαφωτισμός (όρος που εισήγαγε στην ιστοριογραφία μας ο Κ. Θ. Δημαράς) και οι ιδεολογικές ζυμώσεις- συγκρούσεις που συντελούνται στην ελληνική χερσόνησο στα τέλη του 18ου και στις αρχές του 19ου αι. Ο Διαφωτισμός, ένα πανευρωπαϊκό διανοητικό και πολιτικοκοινωνικό κίνημα με κύρια χαρακτηριστικά του την πίστη στον ορθό λόγο και στην ιδέα της επιστημονικής προόδου, τον αντικληρικαλισμό και την αποδέσμευση από την εκκλησιαστική αυθεντία, τη δυναμική της ανατροπής κατεστημένων πολιτικών κυριαρχιών και την αξίωση εγκαθίδρυσης νέων μηχανισμών εξουσίας, συναντήθηκε γόνιμα και πυκνά με τις αναζητήσεις και κοινωνικών ομάδων του υπό οθωμανική κυριαρχία ελλαδικού χώρου. Στο πλαίσιο αυτό, πρόσωπα και δίκτυα των ελληνορθόδοξων έγιναν ταυτόχρονα διαμεσολαβητές, υποδοχείς και, κυρίως, συνδιαμορφωτές του ευρωπαϊκού Διαφωτισμού, εμπλουτίζοντάς τον με προτάγματα και προοπτικές που πήγαιζαν από το ιδιαίτερο πολιτικοκοινωνικό και πολιτισμικό τους συγκείμενο, στο πλαίσιο του οποίου σημαντικό ρόλο έπαιξε η επεξεργασία μιας ελληνικής ταυτότητας μεταξύ της κληρονομιάς της αρχαιότητας και της νεωτερικότητας.

Το μάθημα εξετάζει την διαδικασία συγκρότησης του νεοελληνικού Διαφωτισμού και την πορεία από την ανάδυσή του στη διαμόρφωση της ριζοσπαστικής του εκδοχής, τους κυριότερους εκφραστές του (Βούλγαρης, Μοισιόδακας, Καταρτζής, Ρήγας, Κοραής κ. ά.), τα κανάλια μέσα από τα οποία διαχέονταν οι ιδέες και οι δραστηριότητές τους, τις ιδεολογικές ζυμώσεις και αντιδράσεις που προκάλεσαν, καθώς και το ιδιαίτερο αποτύπωμα του νεοελληνικού Διαφωτισμού, με ιδιαίτερη έμφαση στη σχέση του με τη θρησκεία, την Εκκλησία και την οθωμανική εξουσία, αλλά και στη διατύπωση πολιτισμικών ιδεωδών ως προς το συναίσθημα, τη νεότητα και τις έμφυλες σχέσεις. Παράλληλα εξετάζεται η ίδρυση και λειτουργία σχολείων προσανατολισμένων στη νεωτερική εκπαίδευση, η πολιτισμική και κοινωνική τους σημασία και οι συγκρούσεις που πυροδότησαν, σε συνδυασμό με τις κοινωνικές αντιθέσεις στο εσωτερικό των ελληνορθόδοξων. Από την πλούσια εκδοτική δραστηριότητα της εποχής θα αναλυθούν κείμενα που έπαιξαν σημαίνοντα ρόλο στις ιδεολογικές ρήξεις των προεπαναστατικών κοινωνιών, όπου αποτυπώθηκε η συγκρότηση νέων πολιτικών ταυτοτήτων και κοινωνικών αξιώσεων. Εκκινώντας από τις διαφορές ανάμεσα στους όρους δήλωσης της ταυτότητας (Γραικός, Έλληνας, Ρωμιός) με βάση τα πολιτικά-πολιτισμικά τους συμφραζόμενα, θα συζητηθεί η συνεισφορά του Διαφωτισμού στη διαμόρφωση νέων οραμάτων για τη συγκρότηση της κοινωνίας και της πολιτικής εξουσίας.

(4) ΔΙΔΑΚΤΙΚΕΣ και ΜΑΘΗΣΙΑΚΕΣ ΜΕΘΟΔΟΙ - ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ

ΤΡΟΠΟΣ ΠΑΡΑΔΟΣΗΣ <i>Πρόσωπο με πρόσωπο, Εξ αποστάσεως εκπαίδευση κ.λπ.</i>	Παράδοση πρόσωπο με πρόσωπο
ΧΡΗΣΗ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΩΝ	Χρήση προβολών ppt

<p>ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΑΣ ΚΑΙ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΩΝ Χρήση Τ.Π.Ε. στη Διδασκαλία, στην Εργαστηριακή Εκπαίδευση, στην Επικοινωνία με τους φοιτητές</p>	<p>Χρήση video Χρήση Διαδικτύου Υποστήριξη από την πλατφόρμα ecourse Ηλεκτρονική επικοινωνία με τις φοιτήτριες και τους φοιτητές</p>																							
<p>ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ Περιγράφονται αναλυτικά ο τρόπος και μέθοδοι διδασκαλίας. Διαλέξεις, Σεμινάρια, Εργαστηριακή Άσκηση, Άσκηση Πεδίου, Μελέτη & ανάλυση βιβλιογραφίας, Φροντιστήριο, Πρακτική (Τοποθέτηση), Κλινική Άσκηση, Καλλιτεχνικό Εργαστήριο, Διαδραστική διδασκαλία, Εκπαιδευτικές επισκέψεις, Εκπόνηση μελέτης (project), Συγγραφή εργασίας / εργασιών, Καλλιτεχνική δημιουργία, κ.λπ.</p> <p>Αναγράφονται οι ώρες μελέτης του φοιτητή για κάθε μαθησιακή δραστηριότητα καθώς και οι ώρες μη καθοδηγούμενης μελέτης σύμφωνα με τις αρχές του ECTS</p>	<table border="1"> <thead> <tr> <th data-bbox="678 362 1015 421">Δραστηριότητα</th> <th data-bbox="1015 362 1355 421">Φόρτος Εργασίας Εξαμήνου</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td data-bbox="678 421 1015 456">13 τρίωρες παραδόσεις</td> <td data-bbox="1015 421 1355 456">39</td> </tr> <tr> <td data-bbox="678 456 1015 555">Προετοιμασία για το μάθημα (μελέτη βιβλιογραφίας)</td> <td data-bbox="1015 456 1355 555">26</td> </tr> <tr> <td data-bbox="678 555 1015 591">Μελέτη για την εξέταση</td> <td data-bbox="1015 555 1355 591">60</td> </tr> <tr> <td data-bbox="678 591 1015 627"></td> <td data-bbox="1015 591 1355 627"></td> </tr> <tr> <td data-bbox="678 627 1015 663"></td> <td data-bbox="1015 627 1355 663"></td> </tr> <tr> <td data-bbox="678 663 1015 698"></td> <td data-bbox="1015 663 1355 698"></td> </tr> <tr> <td data-bbox="678 698 1015 734"></td> <td data-bbox="1015 698 1355 734"></td> </tr> <tr> <td data-bbox="678 734 1015 770"></td> <td data-bbox="1015 734 1355 770"></td> </tr> <tr> <td data-bbox="678 770 1015 806"></td> <td data-bbox="1015 770 1355 806"></td> </tr> <tr> <td data-bbox="678 806 1015 842">Σύνολο Μαθήματος</td> <td data-bbox="1015 806 1355 842">125</td> </tr> </tbody> </table>		Δραστηριότητα	Φόρτος Εργασίας Εξαμήνου	13 τρίωρες παραδόσεις	39	Προετοιμασία για το μάθημα (μελέτη βιβλιογραφίας)	26	Μελέτη για την εξέταση	60													Σύνολο Μαθήματος	125
Δραστηριότητα	Φόρτος Εργασίας Εξαμήνου																							
13 τρίωρες παραδόσεις	39																							
Προετοιμασία για το μάθημα (μελέτη βιβλιογραφίας)	26																							
Μελέτη για την εξέταση	60																							
Σύνολο Μαθήματος	125																							
<p>ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΦΟΙΤΗΤΩΝ Περιγραφή της διαδικασίας αξιολόγησης</p> <p>Γλώσσα Αξιολόγησης, Μέθοδοι αξιολόγησης, Διαμορφωτική ή Συμπερασματική, Δοκιμασία Πολλαπλής Επιλογής, Ερωτήσεις Σύντομης Απάντησης, Ερωτήσεις Ανάπτυξης Δοκιμίων, Επίλυση Προβλημάτων, Γραπτή Εργασία, Έκθεση / Αναφορά, Προφορική Εξέταση, Δημόσια Παρουσίαση, Εργαστηριακή Εργασία, Κλινική Εξέταση Ασθενούς, Καλλιτεχνική Ερμηνεία, Άλλη / Άλλες</p> <p>Αναφέρονται ρητά προσδιορισμένα κριτήρια αξιολόγησης και εάν και που είναι προσβάσιμα από τους φοιτητές.</p>	<p>Οι φοιτητές και φοιτήτριες αξιολογούνται με γραπτή εξέταση στα ελληνικά κατά την ολοκλήρωση του εξαμήνου. Η γραπτή εξέταση περιλαμβάνει ερωτήσεις πολλαπλής επιλογής και ερωτήσεις ανάπτυξης. Οι φοιτητές Erasmus αξιολογούνται με την κατάθεση γραπτής εργασίας στα αγγλικά έως το πέρας του εξαμήνου.</p>																							

(5) ΣΥΝΙΣΤΩΜΕΝΗ-ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

<p>-Προτεινόμενη Βιβλιογραφία :</p> <p>Αγγέλου, Άλκης, <i>Των Φώτων. Όψεις του νεοελληνικού διαφωτισμού</i>, 2 τόμ., Αθήνα: Ερμής, 1988 και Αθήνα: ΜΙΕΤ, 1999.</p> <p>Αθήνη, Αναστασία και Κώστας Ξούριας, <i>Νεοελληνική γραμματεία 1670-1830</i>, Αθήνα: Σύνδεσμος Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών, 2015, <http://hdl.handle.net/11419/3325>.</p> <p>Αποστολόπουλος, Δημήτρης, «Κοινωνικές διενέξεις και Διαφωτισμός στα μέσα του 18ου αιώνα: Η πρώτη αμφισβήτηση της κυριαρχίας των Φαναριωτών», στο: <i>Για τους Φαναριώτες: Δοκιμές ερμηνείας και μικρά αναλυτικά</i>, Αθήνα: ΕΙΕ/ΚΝΕ, σ. 31-44.</p> <p>Αρβανιτάκης, Δημήτρης, <i>Η αγωγή του πολίτη. Η γαλλική παρουσία στο Ιόνιο (1797-1799) και το έθνος των Ελλήνων</i>, Ηράκλειο: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, 2020.</p> <p>Γιακωβάκη, Νάσια, «Ο Λόγιος Ερμής ως τόπος διαμόρφωσης του ελληνικού κοινού», στο Στέφανος Κακλαμάνης, Αλέξης Καλοκαιρινός και Δημήτρης Πολυχρονάκης (επιμ.), <i>Λόγος και Χρόνος στη Νεοελληνική Γραμματεία (18ος - 19ος αιώνας). Πρακτικά Συνεδρίου προς τιμήν του Αλέξη Πολίτη</i>, Ηράκλειο: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, 2015, σελ. 207-238.</p> <p>Ηλιού, Φίλιππος, <i>Κοινωνικοί αγώνες και Διαφωτισμός: Η περίπτωση της Σμύρνης (1819)</i>, μτφρ. Ιωάννα</p>

- Πετροπούλου. Αθήνα: ΕΜΝΕ, 21986.
- Κατσιαρδή- Hering, Όλγα, Αναστασία Παπαδία-Λάλα, Κατερίνα Νικολάου και Βαγγέλης Καραμανωλάκης (επιμ.), *Έλλην, Ρωμής, Γραικός: Συλλογικοί προσδιορισμοί και ταυτότητες*, Αθήνα: Ευρασία, 2018.
- Κιτρομηλίδης, Πασχάλης, *Νεοελληνικός Διαφωτισμός: Οι πολιτικές και κοινωνικές ιδέες*, Αθήνα: ΜΙΕΤ, 2000 (τρίτη έκδοση).
- Κιτρομηλίδης, Πασχάλης, *Ιώσηπος Μοισιόδαξ. Οι συντεταγμένες της βαλκανικής σκέψης τον 18ο αιώνα*, Αθήνα: ΜΙΕΤ, 2004 (δεύτερη έκδοση).
- Κιτρομηλίδης, Πασχάλης, «Ιδεολογικές συνέπειες της κοινωνικής διαμάχης στη Σμύρνη (1809-1810)», *Δελτίο Κέντρου Μικρασιατικών Σπουδών* 3 (1982), σ. 9-39.
- Κονδύλης, Παναγιώτης, *Ο ελληνικός Διαφωτισμός: Οι φιλοσοφικές ιδέες*, Αθήνα: ΜΙΕΤ, 1996.
- Λιάκος, Α. «Προς επισκευήν ολομέλειας και ενότητας: Η δόμηση του εθνικού χρόνου», στο *Επιστημονική συνάντηση στη μνήμη του Κ.Θ. Δημαρά*, Αθήνα: Κέντρο Νεοελληνικών Ερευνών/ ΕΙΕ, 1994, σελ. 171-199.
- Λούκος, Σπύρος (επιμ.), *Κοινωνικοί αγώνες και διαφωτισμός, Μελέτες αφιερωμένες στον Φίλιππο Ηλιού*, Ηράκλειο: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, 2007.
- Πατηνιώτης, Μανώλης, *Στοιχεία Φυσικής Φιλοσοφίας: Ο ελληνικός επιστημονικός στοχασμός τον 17ο και 18ο αιώνα*, Αθήνα: Gutenberg, 2013.
- Πέτρου, Σταμάτης, *Γράμματα από το Άμστερνταμ*, επιμ. Φίλιππος Ηλιού, Αθήνα: Ερμής, 1976.
- Σειρηνίδου, Βάσω, *Το εργαστήριο του λογίου: Αναγνώσεις, λόγια παραγωγή και επικοινωνία στην εποχή του Διαφωτισμού μέσα από την ιστορία της βιβλιοθήκης του Δημήτριου Ν. Δάρβαρη (1757-1823)*, Αθήνα: Εθνικό ίδρυμα Ερευνών / Ινστιτούτο Ιστορικών Ερευνών, 2013.
- Χατζηπαναγιώτη-Sangmeister, Ίλια, *Η «άδηλος» ιστορία του ιατροφιλοσόφου Ευσταθίου: Επιστήμη και νεωτερικές ιδέες στη νοτιοανατολική Ευρώπη του όψιμου Διαφωτισμού*, Ηράκλειο: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, 2021.
- Ζελεπός, Ιωάννης. «“Βαλκανική Ορθοδοξία”; Η σημασία του κολλυβαδικού κινήματος για τη διαμόρφωση συλλογικής ταυτότητας στη νοτιοανατολική Ευρώπη», στο Κωνσταντίνος Δημάδης (επιμ.), *Ο ελληνικός κόσμος ανάμεσα στην εποχή του Διαφωτισμού και στον εικοστό αιώνα*, τόμ. 1, Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα, 2007, σ. 511-523.
- Israel, Jonathan, *Η Ευρώπη και ο Ριζοσπαστικός Διαφωτισμός. Μια τυπολογία των διανοητικών και πολιτισμικών πηγών της νεωτερικότητας*, μτφρ. Μαρία Χριστίνα Χατζηϊωάννου, Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών, Κέντρο Νεοελληνικών Ερευνών, 2005.
- Συναφή επιστημονικά περιοδικά:
Μνήμων
Τα Ιστορικά
Ο Ερασιστής
- Προτεινόμενο σύγγραμμα:
Κιτρομηλίδης, Πασχάλης, *Νεοελληνικός Διαφωτισμός: Οι πολιτικές και κοινωνικές ιδέες*, Αθήνα: ΜΙΕΤ, 2000 (τρίτη έκδοση).